

Sociale woningbouw en bewonersparticipatie

Een hoge inzet, veel kansen, maar een matige wedstrijd

Koen Philippeth en Hans Hofman

Opbouwwerker bij Steunpunt Gent en medewerker bij de stad Gent, veiligheidscontract

Met de inbreng van de bewoners van sociale woonwijken is het ronduit bedroevend gesteld.

Nochtans kan veel averij vermeden worden wanneer de bewoners vooraf en systematisch geconsulteerd worden, zodat ook met hun mening rekening kan worden gehouden.

Sociale huurders zijn in Vlaanderen niet bepaald de mondigste bevolkingscategorie. Zij verkeren vaak in een sterk afhankelijke positie en hun maatschappelijke deelname en impact kalft steeds verder af. Ook in de sociale huisvesting domineert dit patroon: (mede)zeggenschap van sociale huurders is zo goed als onbestaande. Sociale huurders hebben geen inzagerecht, bijvoorbeeld in het toewijzings- of de huurprijsbeleid. Zij hebben geen recht op individuele of collectieve klachtenformulering; de sociale huisvestingsmaatschappijen zijn niet eens verplicht hun klachten te beantwoorden.

Het is bijna hon ton geworden te beweren dat bewoners van sociale woningen apatische individuen zijn en daar - hoe contradictorisch ook - in één adem aan toe te voegen dat de sociale huisvestingsmaatschappijen af te rekenen hebben met een hoge concentratie aan sociaal moeilijke - en dus lastige - mensen. Dit onbegrip beheerst de beheerstructuren van vele sociale huisvestingsmaatschappijen. Zij staan zo weinig open voor derden, dat zelfs de bevoegde ministers menen een zekere corporatistische cultuur te zien groeien in de sector.

Het klimaat en de voorwaarden voor een grote openheid en transparantie in het sociale huisvestingsbeleid zijn in Vlaanderen dus ronduit ongunstig. Desondanks werden de voorbije de-

cennia nogal wat initiatieven genomen om, via lokale projecten, bewoners te betrekken bij de sociale huisvesting. Die dynamiek is voornamelijk van onderuit gedragen. Daaruit blijkt hoe taaide drang van bewoners - ook 'sociale' bewoners - is om een stem te krijgen in de organisatie van hun woning en hun directe leefomgeving. Jammer genoeg is het lijstje met echt succesvolle projecten, die de bewonersparticipatie in de sociale huisvesting substantieel verhogen, niet indrukwekkend. Slechts her en der slagen welzijnsorganisaties en/of bewonersgroepen erin om, samen met de beheerders van sociale woningen, een deugdelijke en productieve samenwerking op te zetten.

In dit artikel gaan we na waar dat zoal aan ligt. Wij doen dat zonder vooruit te willen lopen op de toekomst en zonder zwaarwichtige oordelen te vellen.

Is de lat te hoog gelegd?

De sector van de sociale woningbouw is nooit erg begaan geweest met de deelname van de huurders aan het 'sociale' woonbeleid. De voorbije decennia hebben de sociale huisvestingsmaatschappijen zich evenredig met de beschikbare subsidies geconcentreerd op de bouw, de verhuur of de verkoop van hun patrimonium. Slechts de laatste jaren vindt een discussie in-

gang over de rol van sociale huisvesters als 'beheerders van stenen' dan wel als 'beheerders van mensen'.

Vlaams Minister van Binnenlandse Aangelegenheden Leo Peeters is erg begaan met deze discussie. Enkele maanden geleden pakte hij uit met een 'leefbaarheidscode' voor het sociale huisvestingsbeleid. Met een drieledige bundel van rapporten trachtte hij de beheerders van sociale woningbouwmaatschappijen ondermeer van het nut van bewonersparticipatie te overtuigen. De leefbaarheidscode bevat een handboek met concrete illustraties van ingrepen, maatregelen en methoden die erop gericht zijn het sociale woonbeleid mee(r) te schragen op de gebruikers ervan.

Tot grote teleurstelling van al wie met de materie begaan is, liet het Vlaamse Parlement evenwel de historische kans liggen om met de Vlaamse Wooncode ernstige mogelijkheden te scheppen om eindelijk met bewonersparticipatie van wal te steken. De passages in het voorontwerp van decreet van de Vlaamse Wooncode die verwezen naar het belang en de noodzaak om bewoners te betrekken, bijvoorbeeld bij de voorbereiding en de ontwikkeling van woonprojecten (Art. 4 §1 van het voorontwerp Vlaamse Wooncode), werden tijdens de besprekingen in de Commissie met enkele 'anekdotes', die de 'evidente onzin' van bewonersparticipatie moesten aantonen, naar de prullenmand verwezen. De zaak werd gesloten zonder echte discussie en het bewuste artikel werd geschrapt uit de definitieve tekst van de Vlaamse Wooncode.

De minister zelf bleef verklaren niet ongevoelig te zijn voor het principe van bewonersparticipatie en beloofde een opening te laten via de uitvoeringsbesluiten van de Vlaamse Wooncode. Ondermeer via de beheerscontracten zouden sociale huisvestingsmaatschappijen initiatieven van bewonersparticipatie kunnen ontwikkelen. De lat bleek echter te hoog gelegd: het creëren van een duidelijk juridisch en organisatorisch kader voor de deelname van bewoners aan het beleid van 'hun' bouwmaatschappij zat er blijkbaar niet in.

In het buitenland zijn er echter voldoende voorbeelden die aantonen dat niet de hoogte

van de lat voor problemen zorgt, maar wel de conditie van de springers. In Wallonië is er reeds lang een decretale regeling en erkenning voor huurderscorporaties. En in Groot-Brittannië hebben huurdersverenigingen een volledig wettelijke basis. De betrokkenheid bij het beheer neemt er verschillende vormen aan. In de meest doorgedreven varianten nemen sociale huurders als feitelijke (mede-)eigenaars zelfs het beheer van hun woningencomplex waar. Wél worden de huurdersverenigingen in hun zoektocht naar zinvolle participatie veelal financieel gesteund en deskundig begeleid.

Vrijblijvend

Minister Peeters ziet zijn beleid beperkt tot de 'promotie' van een betere communicatie met en het verhogen van de betrokkenheid van sociale huurders. In de praktijk zullen de eventuele initiatieven van bewonersparticipatie dus moeten groeien in de schoot van het Sociaal Impuls Fonds en/of de veiligheids- en samenlevingscontracten. Dat is een betreurenswaardige en contradictorische ontwikkeling. Betreurenswaardig is dat door het ontbreken van bepalingen in de Vlaamse Wooncode, de participatie van bewoners als één louter facultatief element van het woonbeleid wordt beschouwd. Het valt dan ook te vrezen dat sociale huurders vooral of uitsluitend zullen worden geconsulteerd naar aanleiding van problematische situaties in hun woonblok. Onveiligheid en verloedering zullen daarbij het discours bepalen. Voor de beheerders zal de verleiding om verantwoordelijkheden door te schuiven naar de zwakkere 'partner' altijd aanwezig zijn. Bovendien is de kans groot dat de participatie van bewoners beperkt zal blijven tot eenmalige ingrepen, zonder methodische begeleiding.

Het is ook contradictorische ontwikkeling. Precies nu op diverse publieke terreinen belangrijke initiatieven van openbaarheid en toegankelijkheid van de besluitvorming genomen worden, ligt op het terrein van de huisvesting, waar de thema's en de noden zo duidelijk zijn, alles stil. Er worden geen richtlijnen gegeven en geen duidelijk beleid gevoerd om de communicatie met de (sociale) huurders te versterken. Is dit

geen gemiste kans?

Hordenloop?

Bewonersparticipatie sluit aan bij een nieuwe beleidscultuur die als uitgangspunt heeft dat burgers actief moeten meewerken aan de ontwikkeling van het beleid. De kernidee is dat het (woon)beleid maar goed kan zijn, als het (tenminste) gekend is en (lieft) ook gedragen wordt door de burgers (de bewoners) voor wie het bestemd is.

Een actieve betrokkenheid van de burgers bij het beleid moet kwalitatief ondersteund worden door een goede communicatie en het streven naar een zekere consensus. Dat kan niet zonder bestuurlijke vernieuwing, netwerkvorming en bewonersparticipatie. In de bestuurlijke vernieuwing staat het wegruimen van allerlei ambtelijke en politieke tussenschotten in de lokale beleidsvoering centraal. Het doel is een integrale, flexibele en omvattende beleidsvoering. Via netwerkvorming beoogt men een mobilisatie en bundeling van (personele) middelen om via *permanent overleg samen te werken*. Ten slotte moet de burger betrokken worden bij de vernieuwingen. In eerste instantie moeten de beslissingsprocessen die betrekking hebben op de directe levensdomeinen van de burger, zoals huisvesting, worden gedemocratiseerd.

Het zijn mooie woorden. In de praktijk echter blijken dergelijke processen van bestuurlijke vernieuwing nogal eens ingegeven te zijn door een crisis in de effectiviteit van het beleid. Ze dienen dan als pasmunt voor het legitimiteitsprobleem waarmee de (lokale) overheden worstelen. Erger nog, het gebeurt wel eens dat participatie van bewoners louter geïnspireerd is door financiële besparingsreflexen...

Bestuurlijke vernieuwing komt er niet automatisch. Een participatiebeleid heeft slechts kans van slagen onder welbepaalde condities en randvoorwaarden. Je zou ze kunnen vergelijken met de hindernissen die genomen moeten worden bij een hordenloop. Zo kan bewonersparticipatie van sociale huurders slechts begrepen worden als een duurzaam proces waarbij systematiek, structuur en methodische ondersteuning cruciaal zijn. Het zijn juist deze voorwaarden die toelaten

een onderscheid te maken tussen participatie en de klassieke inspraakmomenten. Inspraak wordt over het algemeen gebruikt als eenmalig instrument in het vinden van oplossingen voor problemen of spanningen.

Hieronder zetten wij een aantal hindernissen of 'horden' op een rijtje.

Omgaan met een ongelijke machtsverdeling

In de nieuwe beleidscultuur wordt participatie van sociale huurders gezien als een methode voor beheerders van sociale huisvestingsmaatschappijen om om te gaan met bevoegdheden en beslissingsmacht. Nu binnen de bestuurlijke vernieuwing de verantwoordelijkheden voor een goed beheer niet enkel bij de sociale huisvesters zelf worden gelegd, wordt participatie essentieel een middel om die gefragmenteerde macht op een zinvolle wijze te hanteren. Bij dit proces van bewonersparticipatie moet de machtscomponent in de relatie tussen de verschillende actoren uitdrukkelijk worden geëxpliciteerd. Dit laatste om te vermijden of minstens te problematiseren dat *men er zou van uitgaan dat de partners van het participatiemodel over gelijke macht beschikken*. Natuurlijk is niets minder waar. Gelijkheid in de discussie mag dan wel het streefdoel zijn, reële ongelijkheid blijft het uitgangspunt. Zeker op dit terrein mogen de verschillen in individuele of structurele verbale, politieke en culturele macht niet ontkend worden.

De voorkeur moet uitgaan naar modellen waarbij de deelnemende bewoners niet van meet af aan als gelijke partners voor de 'professionelen' worden bestempeld. In de praktijk blijkt deze groep professionelen immers zeer groot en zeer verscheiden: de ontwerpers, de technische verantwoordelijken, de voorzitter of de zaakvoerder van een sociale huisvestingsmaatschappij, politieke mandatarissen. De bewoners nemen beter de positie in van 'groeïende participanten', die stelselmatig moeten worden getraind in de onderhandelingscultuur en in het omgaan met (beslissings)macht.

Omgaan met onderhandelen

Participatie aan het beleid is maar relevant als men erin slaagt een cultuur van onderhandelen

te introduceren en zinvol te hanteren. Deelnemen wil immers zeggen: negotiëren over de voorstellen, prioriteiten bepalen, het één tegen het ander afwegen... Vermits het ondenkbaar is dat dergelijke attitudes, samen met de nodige vaardigheden, zonder meer voorhanden zijn, zijn training en vormingsmomenten noodzakelijk.

Het ligt eveneens voor de hand dat participatie enkel kan bij een minimale organisatiegraad van de groepen die men bij het beleid wil betrekken. Dat is bijvoorbeeld nodig om niet te vervallen in agenda's gevuld met individuele verlanglijstjes van bewoners. De noodzakelijke groepsvorming lukt doorgaans moeilijk zonder ondersteuning van een externe partner. Het is daarom sterk aan te raden te werken met een bewonersgroep die een voorhoederol op zich kan nemen. Deze bewonersgroep bouwt dan zelf verder netwerken uit met het totale bewonersbestand. De participatiedynamiek wint in dit geval aan kracht doordat hij zo dicht mogelijk bij de zwakste actoren blijft ageren.

Omgaan met democratie

Wil een participatiemodel kans hebben op slagen, dan moeten de participerende burgers breed gedragen democratische principes onderschrijven. Het is immers niet ondenkbaar dat bepaalde groepen anti-democratische of discriminerende opties zouden voorstellen, waardoor de globale finaliteit van de inspanningen verloren dreigt te gaan. Enkel door democratisch gegrond groepswork worden individuele en/of extreme handelingen of uitspraken automatisch genuanceerd, en wordt kwalitatieve vooruitgang in het participatiemodel mogelijk.

Langs de andere kant moet ook de 'breedte' van de onderhandelingstafel vooraf duidelijk bekendgemaakt zijn. De deelnemende bewoners moeten ten allen tijde goed weten waaruit hun engagement bestaat als zij in een participatiemodel worden uitgenodigd of zich daarin engageren. Als de lokale overheid of de sociale huisvestingsmaatschappij bewoners wil inschakelen in een aantal specifieke projectjes, zijn daar op zich geen bezwaren tegen. Wil men de deelname bestendigen en emancipatorisch verstevigen, dan moet wel op voorhand duidelijk zijn

waarover de samenwerking zal gaan.

Een samenwerking met bewoners(groepen) impliceert dus een - wederzijdse - wil tot overleg. Dit betekent ook dat er een bereidheid moet bestaan om compromissen te aanvaarden. De belangen van de partijen lopen immers niet steeds gelijk. Toch kan in de regel steeds een behoorlijk gemeenschappelijk belang worden omschreven. Dat betekent nog niet dat de verschillende partijen hun eigenheid zouden moeten opgeven. Men moet juist het tegendeel nastreven: de eigenheid van elke partner - werkzaam volgens een eigen logica en tempo - staat garant voor de dynamiek van dit proces. Gezien de samenwerking tussen de bewoners onderling en tussen de bewoners en de verhuurders veel-er fragiel is en vaak onder druk staat, blijft het de taak van alle deelnemers om, continu en met voldoende aandacht en overtuiging, dit kwaliteitsaspect van het proces te bewaken.

Struikelen in het zicht van de meet

Uit de hierboven omschreven voorwaarden blijkt overduidelijk dat bewonersparticipatie wezenlijk verschilt van de klassieke communicatie tussen beleidsvoerders en de burgers. Al te vaak kan evenwel vastgesteld worden dat bewonersparticipatie 'verward' wordt met initiatieven als hoorzittingen of informatievergaderingen voor huurders. Op zich zijn dit meestal lovenswaardige initiatieven, maar de evenwaardigheid van de partners wordt hier veelal niet gerespecteerd. Meer dan eens gebeurt het dat die vergaderingen slechts een aanleiding zijn om, na het officiële gedeelte, vlotjes terug de draad op te nemen van het politieke dienstbetoon en telefoonnummers van kabinetsmedewerkers door te geven. Het weze duidelijk dat deze houding haaks staat op een benadering die de zwakkere partners ziet als groeiende participanten in de verdeling van verantwoordelijkheid en macht. Bewonersparticipatie veronderstelt bijgevolg enige discipline en zelfbeheersing van de verschillende partijen, zeker van de sterkere actoren.

Vaak worden weerstanden tegen het organiseren van bewonersparticipatie gevoed door de vrees dat zo'n overleg weinig productief, tijdrovend en arbeidsintensief is. Die vrees is terecht

als men de participatie van bewoners beschouwt als de ultieme stap in de besluitvorming. De zogenaamde 'participatie' is dan een steriel ritueel nummertje waarbij de bewoners 'geïnformeerd' of 'gehoord' worden. Zulke informatievergaderingen of hoorzittingen kosten uiteraard tijd en zijn op zich weinig bevredigend voor de 'piet van dienst'. Ze worden doorgaans evenmin gesmaakt door de bewoners, die de gelegenheid dan wel eens te baat durven nemen om frustraties te ventileren... en zo krijg je natuurlijk een reële bevestiging van de foutieve vooropstelling.

Waar het beleid van de sociale huisvestingsmaatschappij helder, openbaar en communicatief is ingesteld, liggen de zaken anders. De geïnvesteerde tijd is niet wezenlijk groter, maar wordt wel rendabeler besteed, temeer daar in die gevallen een groep van bewoners permanent betrokken wordt bij de groeiende besluitvorming. De participatie is in dit geval geen 'laatste stap' op het einde van een lange, duistere beslissingsketting, maar een vast element van het huisvestingsbeleid.

De kracht van het participatiemodel

Bewonersparticipatie is het kwaliteitslabel van een lokaal sociaal woonbeleid. De garantiebepalingen van dit kwaliteitslabel zijn recht evenredig met de mate waarin er aan de hierboven beschreven voorwaarden kan worden voldaan. De meerwaarde ligt in de realisatie van een kwaliteitsvol overleg en communicatie tussen diegenen die sociale huisvesting aanbieden en de gebruikers ervan.

Het toekennen van deze rollen, namelijk de sociale huisvesters als de 'aanbieders' en de bewoners als de 'gebruikers', leidt evenwel tot mogelijke dwaalsporen. De rollen zijn immers relatief. Het kan voorkomen dat beheerders van sociale huisvestingsmaatschappijen gebruik maken van het aanbod van de bewoners om samen te werken aan een leefbare buurt. Als dit spoor gevolgd wordt, bestaat echter het gevaar dat de deelname van bewoners als voorwaarde wordt gesteld om überhaupt maatregelen te nemen, zelfs al zijn die noodzakelijk. In een aantal gevallen ontstond op die manier in het verleden bijna een pervers effect: (welwillende) buurten met

een hoge organisatiegraad van bewoners kregen méér toegang tot overheidsmiddelen dan (onwillinge) gedesorganiseerde (sociale) buurten.

Principiëler gesteld: een verstandig stedenbouwkundig concept, sociaal-culturele infrastructuur, speelvoorzieningen, aangepaste veilige verkeerssituaties, enz., zijn onvervreemdbare basiselementen voor leefbare (sociale) buurten. Zij zijn als dusdanig niet vatbaar voor discussie. Over de pure noodzaak hieraan (en over een billijke verdeling van de middelen daartoe) hoeft dan ook geen principiële debat te worden gevoerd met sociale huurders. Participatie in dit kader is veeleer gericht op het bepalen van de prioriteiten, op de planning van de uitvoeringstermijnen en op de regelingen voor het gebruik van de gemeenschapsgoederen. Door de basisqualiteiten van de woonomgeving voorop te stellen, bouwt het participatiemodel noodzakelijkerwijze aan een breder draagvlak.

Participatie van bewoners zal dus leiden tot een 'beter gedragen' beleid, een beleid dat zich ook op verschillende manieren zal weerspiegelen in een hogere tevredenheid van de bewoners. Sociale huisvestingsprojecten worden wel eens geplaagd door een sterke uitstroom van middelhoge inkomensgroepen. Een kwalitatieve samenwerking met bewoners die leidt tot hogere woonstabiliteit in bepaalde complexen of buurten, zal daar lijnrecht tegen ingaan. Bewonersparticipatie kan ook de opvallend individualistische wooncultuur die de (sociale) woningbouw kenmerkt, doorbreken of ombuigen. Vele sociale woningbouwcomplexen zijn mono-functionele, geüniformiseerde blokken met weinig mogelijkheden tot identificatie met een bepaalde wooncultuur. Een massaal, maar anoniem wonen kenmerkt nog steeds vele sociale woonwijken. Bovendien heeft in de sociale woningbouw de sociaal-ruimtelijke dimensie van het wonen niet altijd de nodige aandacht gekregen. Zeker in de naoorlogse periode, toen het (sociale) huisvestingsbeleid de noden op de woningmarkt vooral kwantitatief trachtte te lenigen.

Bewonersparticipatie kan een sleutel zijn voor een goed technisch beheer van het patrimonium. Zoals bekend komen nogal wat ongenoegens van sociale huurders voort uit de ver-

loedering en verwaarlozing van hun leefomgeving. In navolging van de individualistische wooncultuur worden bewoners niet dadelijk gestimuleerd om zelf een constructief initiatief te nemen. Er zijn echter voorbeelden uit de praktijk waarbij een team van bewoners systematisch melding maakt van dergelijke 'incivilities' aan de bevoegde instantie. En in zeldzame gevallen neemt een groep geëngageerde bewoners zelfs de materiaalkoffer ter hand om een 'buurtklusdienst' te organiseren.

Participatie in de praktijk

Waaruit bestaan de samenwerkingsverbanden tussen bewonersgroepen in de praktijk? Zoals hierboven reeds werd aangegeven, kunnen sociale huurders op vele gebieden participeren. Essentieel blijft dat de modaliteiten en de terreinen van samenwerking onderhandeld kunnen worden. Voor de hand ligt natuurlijk het sociaal en technisch beheer van de sociale woningcomplexen. In die projecten werken georganiseerde bewoners samen met de technische dienst van de sociale huisvestingsmaatschappij om verloedering, klein vandalisme en herstellingen te signaleren en/of op te lossen. Vaak komen er uit die samenwerking, na een leerperiode, creatieve voorstellen voort.

Technisch beheer vormt ook een goede ingangspoort om in sociale woningcomplexen aan gemeenschapsofbouw te doen. Sociale huurders merken een positieve aandacht voor hun woonomgeving en nemen daardoor - als vanzelfsprekend - ook meer verantwoordelijkheid in de netwerkvorming met hun - pas ontdekte - burens. De louter consumptieve huisvesting wordt omgebogen naar een meer actief partnerschap, in een meer sociale omgeving. Onder welbepaalde condities kunnen bewoners zelfs mee helpen zoeken naar preventieve en humane oplossingen voor specifieke woonproblematieken van zwakkere groepen.

In andere gevallen trachten bewonersgroepen een bijdrage te leveren aan de vermensing van hoogbouwblokken door de inkomhalls te bebloemen, de semi-openbare ruimte rond de woonblokken te verfraaien, enz. Ook voor en tijdens renovatieprojecten kan een sa-

menwerking met bewonersgroepen tot goede resultaten leiden. In een aantal projecten werd getracht om via de participatie van bewoners een herhuisvestingsplan uit te tekenen, de mutatiecriteria te omschrijven, de financiële compensaties te bepalen, informatie te verspreiden op maat van de bewoners, verhuisbrochures op te stellen en te verspreiden via medebewoners.

In latere fasen van deze projecten werd gepeild naar de woontevredenheid na de renovatie. Een van de resultaten van deze debatten was een hele lijst met opmerkingen van de bewoners aan de ontwerpers, met de vraag hiermee rekening te houden in volgende bouwprojecten. Op die manier werd een feedback naar de ontwerpers georganiseerd. Bewoners kregen niet alleen de kans hun waardering uit te drukken voor de uitgevoerde werken, maar ook om aandachtspunten aan te duiden. Een greep uit de opmerkingen leert dat de kwaliteit van bepaalde toestellen absoluut ondermaats was, dat de afwerking van keukentoeestellen te wensen overliet, dat er geen fietsenstallingen voorzien waren, dat er geen infrastructuur voorzien was voor selectieve afvalinzameling.

Een bijzonder terrein voor bewonersparticipatie blijft ten slotte de sociale veiligheid van woningcomplexen. In hoogbouwblokken zijn bewoners voor hun veiligheid, meer dan elders, op elkaar aangewezen. Samenwerking tussen de bewoners, goede afspraken met de politiediensten en een aantal techno-preventieve maatregelen genomen door de verhuurder, vormen de sleutels voor een gedegen preventiebeleid in dergelijke woningcomplexen. Zulke projecten vergen uiteraard méér dan een folder en een paar informatievergaderingen.

De finish in zicht?

De participatie van bewoners in het sociale huisvestingsbeleid loont, vanuit de optiek van de verschillende partners in dit proces, zeker de moeite, ook al is het organiseren ervan een hele klus. Stapsgewijs, via proefprojectjes, kan er echter al heel wat worden gerealiseerd. Het belang van een deskundige begeleiding door ervaren partners mag daarbij niet worden onderschat, zeker niet in de startfase. Deze organisaties (par-

ticipatiebegeleiders, opbouwwerkers) leveren een onontbeerlijke methodische ondersteuning voor het proces en beschikken over de sociale vaardigheden om het proces doelgericht te begeleiden. Minder professionele actoren gaan wel eens uit van een te romantisch beeld van de participatie van sociale huurders. Men mag ook geen verwachtingen koesteren in de zin van: 'als er bewoners zijn die meedoen, zullen alle problemen wel opgelost geraken'. Integendeel, in de beginfase zal de agenda overladen worden met oude, lang gegroeide problemen. Het is

daarom niet uitgesloten dat sociale verhuurders veeleer ontgoocheld zullen zijn, 'omdat die bewoners altijd weer met problemen komen aan-draiven'. Maar het heeft geen zin de problemen uit de weg te blijven gaan. Met een gedegen omkadering, die een zinvol en door de verschillende actoren gedragen langetermijnperspectief openhoudt, kan men de valstrikken omzeilen. Er blijft dus zowel voor de beleidsmakers als voor de vele actoren op het terrein nog heel wat werk aan de winkel.

ADVERTENTIE

A. Detant (red), *Brussels-Jerusalem: Conflict Management and Conflict Resolution in Divided Cities. A Comparative Research Project*. Brussel, Centrum voor de Interdisciplinaire Studie van Brussel, 1997, 496 pp.

The report is the outcome of a conference organized by the Centre for the Interdisciplinary Study of Brussels in December 1996. Scholars from a variety of disciplines associated with the Vrije Universiteit Brussel and the Israel/Palestine Centre for Research and Information, in co-operation with the Université Libre de Bruxelles and the Facultés Universitaires Saint-Louis discussed theoretical aspects of the concepts of sovereignty and identity and analysed the characteristics of political culture and political strategies, both in Brussels and in Jerusalem. The purpose of the project was to evaluate the institutional system in Brussels in view of the basic mechanisms of co-operation between and autonomy of the two communities that take up residence in the Belgian capital. The main concern was to find out if and how the Brussels institutional model can inspire a solution for Jerusalem's problem of 'cohabitation'.

You can order the report by phone, fax or e-mail. After ordering, please transfer the amount of 700 BF of 45 fl to our account: 001-0386210-32.

For more information, please contact:
Vrije Universiteit Brussel
Centrum voor de Interdisciplinaire Studie van Brussel
Anja Detant
tel. 02/629.25.80
fax. 02/629.25.82
e-mail. adetant@vub.ac.be